

REKONSTRUKCIJA PIONIRSKE DELATNOSTI LADISLAVA PALFIJA U RAZVOJU MAKEDONSKOG PIJANIZMA

Trena Jordanoska*

Univerzitet Sv. Kiril i Metodij, Fakultet muzičke umetnosti u Skoplju, Republika Makedonija

Sažetak

Ladislav Palfi (1924–2008) važi za jednu od najmarkantnijih figura u razvoju makedonske pijanističke umetnosti i pedagogije, posebno u periodu posle Drugog svetskog rata. Rekonstrukcija pijanističke delatnosti Ladislava Palfija je urađena kroz analizu digitalnih baza sa prikupljenim dostupnim artefaktima o njegovim studijskim i koncertnim repertoarima. U radu je prikazana struktura glavnog i dva izvedena kataloga artefakata, i saopšteni su rezultati statističke analize podataka, koji su na kraju sintetizovani u glavne punktove delovanja Ladislava Palfija u posleratnom razvoju makedonske muzičke kulture.

Ključne reči: Ladislav Palfi, databaza, artefakti, pijanizam, makedonska muzička kultura

Uvod ili zašto Palfi nije istraživan

Pijanizam kao tema muzikoloških radova u Makedoniji je posebno aktuelizovan u prvim decenijama XXI veka sakupljanjem i katalogizacijom podataka o pijanistima solistima, umetničkim saradnicima, pedagozima i metodičarima nastave klavira (Islam, 2002a; 2002b; 2003; 2004; 2011; 2015; Jordanoska, 2007; 2008; Leshkova-Zelenkovska, 2005; 5, 22, 67, 87. i 111. emisija Internet studentskog radija IRAM/BuzAr, 2016, realizovane u 2003, 2004, 2006, 2008. i 2012). Zapravo, prvi rad većih razmara posvećen kompoziciono-tehničkim i stilskim obeležjima muzike pisane za klavir izradila je Sanja Shojlevska u obliku magistarskog rada na Fakultetu muzičke umetnosti u Skoplju 1990. godine, nakon čega je sledio magistarski rad Aide Islam (2002a) o interpretacijskim aspektima snimljene muzike za klavir makedonskih autora. U prethodnim decenijama nalazimo samo fragmentarne osvrte na ovu problematiku kod više autora (Karakash, 1970; Ortakov, 1982), kao i u novinskim kritikama i člancima.

Interesovanje za makedonski pijanizam poslednjih godina odgovara novonastaloj klimi u makedonskoj muzikologiji u kojoj, zahvaljujući dovoljnoj vremenskoj distanci, makedonska muzikologija može objektivnije da ocenjuje muzičku kulturu i istoriju. Ovo

---

* trenajordanoska@t.mk

se prvenstveno odnosi na metodologiju naučnih radova u kojima je objektivnost prema muzičkoj prošlosti postavljena kao osnovni kriterijum. S druge strane, makedonska muzička kultura je u proteklih 70 godina, kroz uspehe čitavog niza reproduktivnih umetnika na svetskim koncertnim i operskim scenama, izborila eminentno mesto u svetskoj muzičkoj kulturi, te izgradila realni dignitet u kojem nema potrebe za gradnjom lažnih mitova da bi se potvrdjivalo i jačalo samopouzdanje. Uzmimo za primer Simona Trpčeskog, pijanistu koji nastupa sa najeminentnijim orkestrima i dirigentima na najpoznatijim koncertnim scenama širom sveta (videti Islam, 2011, str. 214–247; Wigmore & Bužarovski, 2014).

Makedonski muzički umetnici sve donedavno nisu bili centralna tema makedonskih muzikoloških radova. Obradživani su uglavnom makedonski kompozitori, i to iz razumljivih razloga: smatralo se da je stvaralaštvo glavni identifikator makedonske muzičke kulture, i, sa druge strane, analiza kompozitorskih radova ima na raspolaganju fizičke artefakte, partituru, audio i video snimke na različitim nosačima. Kao ilustracija ove tvrdnje može poslužiti 12. knjiga *Muzika na tlu Makedonije* u okviru makroprojekta MANU, *Istorija kulture Makedonije* (Stardelov et al., 2004), u kojoj susrećemo veći broj portreta makedonskih kompozitora, dok su izvođači predstavljeni samo u zbirnim tekstovima. Vremenom su se pozicije promenile: dok se makedonska muzička kultura do devedesetih uglavnom prepoznavala preko kompozitora, danas su izvođači njen brend. Pomenuti pijanista Trpčeski je samo jedan primer afirmacije makedonske muzičke kulture izvan njenih geografskih granica, koje današnje makedonsko muzičko stvaralaštvo mnogo ređe transcendira.

Prvi prepoznatljivi individualni uspesi u makedonskoj muzičkoj kulturi javljaju se na vokalnoj, odnosno operskoj sceni, krajem četrdesetih godina prošlog veka. Stoga su i prvi radovi o pojedinim izvođačima makedonske reproduktivne umetnosti posvećeni pevačima pionirske generacije koja je uvela zapadnoevropsku pevačku vokalnu praksu i tradiciju (Anastasova Chadikovska, 2003; Apostolova, 2002; 2004; Pavlovska-Shulajkovska, 2006; 2009). Makedonski pijanizam se afirmiše jednu deceniju kasnije. Prve makedonske pijaniste, kao i prve klavirske pedagoge nalazimo u prvim obrazovnim muzičkim institucijama, u Makedonskoj operi i ansamblima Makedonskog radija. Većina klavirske pedagoga u ovom početnom periodu profesionalne pijanističke umetnosti u Makedoniji rade kao korepetitori na koncertnim podijumima i u Makedonskoj operi, a redovno nastupaju i u emisijama uživo na programima Radio Skoplja. Među njima se izdvaja Ladislav Palfi koji do danas predstavlja sinonim za početak makedonskog pijanizma.

Beleženje koncertnih nastupa na nosačima zvuka, kao što je već pomenuto, spada u praksi novijeg vremena, te u makedonskoj muzičkoj kulturi počinje da se široko primenjuje tek u drugoj polovini šezdesetih godina prošlog veka, kroz aktivnosti Makedonskog radija i, kasnije, Makedonske radio-televizije. Shodno tome, odsustvo zapisu, posebno za koncertne aktivnosti pedesetih godina prošlog veka, jeste poseban teorijski problem kod realne rekonstrukcije događaja. Iako su oni delimično dokumentovani kroz članke i kritike u štampi, razumljivo je da bi trebalo, zbog objektivnosti teorijske ocene, da budu uvek prihvatanici sa određenim nivoom rezerve. Zbog svega ovoga, realna rekonstrukcija karijere i života muzičkih umetnika, u ovom slučaju Ladislava Palfija, pravi je izazov za savremene muzikološke radove.

Intenzivnim delovanjem Instituta za istraživanje i arhiviranje muzike (IRAM), sada BuzAr, u protekloj deceniji i po, pojavilo se više radova posvećenih istaknutim makedonskim

muzičkim umetnicima. U ovim mini-portretima (na primer, portreti u elektronskom izdanju radova 14. IRAM-ove konferencije, 2007) razvijen je metodološki pristup koji posmatra izvođača kao kompleksan fenomen i rezultantu više faktora: individualna konstitucija – psihička (emocionalna, intelektualna, memorijska, voljna) i fizička (anatomija, motorika, kondicija); zatim, neposredno okruženje (porodica, nastavnici, drugovi), i na kraju spoljno okruženje (socijalno, ekonomsko, političko, kulturno i tehnološko-informatičko). Stoga razrešenje ovog kompleksnog fenomena zahteva jednak tretman svih ovih aspekata. Ali ovakav pristup je nedavno stvorio nove kontroverze koje se odnose na etiku teorijskih disciplina, odnosno pitanje o pravu naučnika da ulazi u intimu istraživanih osoba (Buzarovski, 2006). Dakle, objektivno se može postaviti pitanje u kojoj meri muzikolog ima moralno pravo da obrađuje događaje iz privatnog života koji bi mogli da utiču na izvođačke rezultate, odnosno koliko ima prava da ih nakon toga javno prikazuje i komentariše.

Naša konstatacija o pionirskoj ulozi Ladislava Palfija u kreiranju makedonskog profesionalnog pijanizma uputila nas je na sledeći korak u određivanju teorijskog okvira ovog rada – uvid u postojeću literaturu. Početni pregled nam je govorio da spisak ličnosti zaslužnih za postavljanje prvih koraka profesionalnog pijanizma u Makedoniji ne bi bio potpun bez imena Ladislava Palfija. Ladislav Palfi je još u toku života bio smatrana za „živu legendu makedonske muzičke kulture“ (Shperovikj-Ribarski, 1994), stručna publika je bila jednoglasna da je reč o „fascinantno talentovanom pijanistu“ (Anastasova Chadikovska, 1997, str. 14; cf. Islam, 2011, str. 21–23) i „izvanrednom koncertantu koji vlada scenom, a ne ona njime“ (izjava Lepše Piperkovske, citirano u Jordanoska, 2008, str. 92), a istraživači su ga redovno svrstavali među „doajene makedonske interpretorske umetnosti sa izuzetno velikim doprinosom na polju koncertne, kamerne i studijske izvođačke umetnosti“ (Islam, 2002a, str. 55), i videli u njemu pijanistu koji je „bitno uticao na formiranje stilistike makedonskih koncertnih podijuma i od koga su učili budući pijanisti, ali i svi ostali sa kojima je radio, odnosno surađivao“ (Buzarovski, 2009).

Ladislav Palfi pored toga što u pamćenju šire muzičke javnosti u Makedoniji živi kao veličina i nенадмаšиви vrh u pijanizmu, zapamćen je i zbog neuobičajenog životnog stila za podneblje u koje dolazi da profesionalno deluje. Bio je sakriven iza neobičnog, skoro fantastičnog, a aura oko njegove nesvakidašnjosti prešla je u legendu.

Uprkos ovim konstatacijama, u muzikološkoj literaturi njemu je posvećen veoma mali prostor, odnosno njegova delatnost nije istraživana. O Ladislavu Palfiju postoji književno delo (roman), *Evgenij Ladislav Palfi (ne)zaboravljeni genij*, posvećeno njegovom životu i radu, koje je napisao dr Vladan Velkov (elektronsko izdanje, 2008; i knjižno, 2009), neuropsihijatar koji ga je pet godina pratilo i lečio. Ova knjiga je nedvosmisleno od velike vrednosti za rasvetljavanje ličnosti i rekonstrukciju (dela) biografskih podataka,¹ međutim ona isključuje analizu i valorizaciju njegove pijanističke delatnosti.

¹ Ladislav Palfi je rođen 8. novembra 1924. u Subotici. Autorki ovog teksta je izjavio da mu se majka zvala Jolanta i da je bila Poljakinja i Jevrejka, a otac, Eugen, i da je bio mađarski Jevrejin. Njegov otac je govorio mađarski jezik, a sam Palfi je izjavio da on ne vlada dovoljno dobro ovim jezikom. Palfi je do kraja života govorio i pisao samo na srpskohrvatskom jeziku. Palfi je još kao dete počeo sa klavirskim nastupima, posedovao je apsolutni sluh, stekao je veštine za čitanje a vista, te je sa deset godina počeo da pohađa Muzičku akademiju u Zagrebu i imao svoj prvi nastup sa orkestrom. Drugi svetski rat ga je zatekao u Budimpešti, a nakon rata se vratio u Suboticu gde je počeo da radi u Muzičkoj školi i gde je srelo svoju buduću suprugu Mariju Balaš. Određeni period je radio i kao korepetitor u Operi u Sarajevu. Od 1947. je

Nedostatak zasebnog rada o njegovoj pijanističkoj delatnosti bio je za nas direktni podsticaj za istraživanje i izradu ovog rada. Prethodne napomene su odredile naše pretpostavke o glavnim punktovima koji imaju formativnu ulogu u karijeri Ladislava Palfija sa jedne strane, i, sa druge, pozicioniraju njegovo mesto i ulogu u makedonskoj muzičkoj kulturi. Naša prethodna saznanja su nas navela da analiza pijanističke delatnosti Ladislava Palfija, baš zbog naglašenog metodološkog pristupa i objektivnosti u rekonstrukciji istorijskih događaja makedonske muzičke kulture, treba da bude urađena kroz njegovu pionirsку ulogu u kreiranju makedonskog profesionalnog pijanizma. Ovako definisana tema sadrži dve komponente: pijanista Ladislav Palfi i njegovo specifično mesto u razvoju makedonskog profesionalnog pijanizma (akcenat je na mestu i ulozi u profesionalnom pijanizmu, a ne na izradi monografije o životu i delatnosti). Druga pretpostavka, Palfi kao pionir-osnivač pijanizma u Makedoniji, razmotrena je kroz repertoar njegove studijske i koncertne delatnosti.

Kako su katalogizovani artefakti o Palfiju

Rekonstrukciju pijanističke delatnosti ovog umetnika smo izradili u skladu sa pomenu-tom IRAM/BuzAr metodologijom za rekonstrukciju života i rada muzičkih umetnika, koja se oslanja na korišćenje digitalne tehnologije u obradi legata istaknutih makedonskih muzičkih umetnika. U ovom smislu, rad ima kvantitativni pristup, odnosno zasniva se na kvantitativnoj analizi digitalne baze ispitivanih parametara fenomena (Buzarovski, 2002a; 2002b; Cook and Clarke, 2004). S obzirom na raznovrsnost podataka i artefakata,

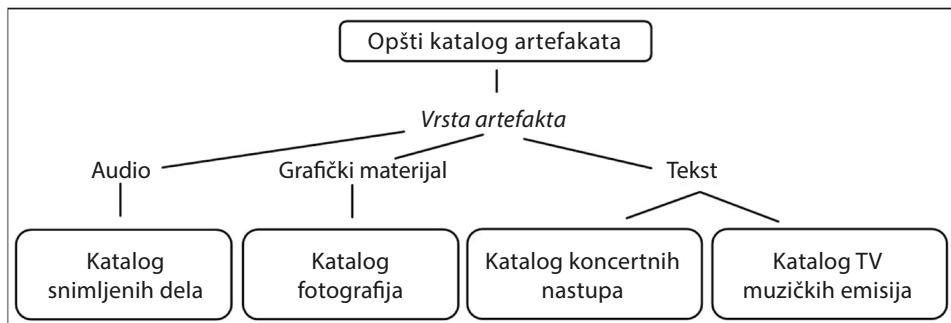
---

počelo njegovo delovanje u muzičkim institucijama i medijima u Makedoniji, a Skoplje je postalo njegov stalni dom. Posedovao je eruditsko znanje, vladao je i drugim instrumentima, a u slobodnom vremenu je komponovao muziku, svirao džez, vozio motor, meditirao, bio je opsednut brojevima i radio-tehnološkim uređajima, a bio je i štimer. Tokom osamdesetih godina je određeni period živeo i u Ankari gde je radio kao korepetitor u tamošnjoj operi. Tokom boravka u Psihijatrijskoj bolnici u Skoplju je svirao, komponovao i pisao radove o pedalizaciji, prstoredju i stenogramskoj notaciji za električnu orgulju. Preminuo je 13. februara 2008. u svom stanu u Skoplju.

Palfi je govorio da uvek i u svemu polazi od ličnog kriterijuma i da je jedini među milionima sa svojim stavovima, a sledeći tekst, koji je on specijalno napisao za razgovor vođen sa njim u novembru 2006. i u kome je opisao svoje detinjstvo i porodicu, ilustruje lucidnost njegove misli: *Jevgenije Ladislav Palfi se još pre treće godine popeo na stolicu i progovorio u transformatorski kondenzator sa katodnom cevkom. Moj otac je bio radiokonstruktör na nivou, naučnik, istraživač, elektroinženjer i elektromehaničar, mada nije imao diplomu za tu profesiju. Takav nivo se ne dostiže ni na jednom nivou školovanja, ukoliko ne postoji ljubav prema učenju u toku celog života. Ovo se odnosi i na mene.*

Ali vraćam se na moj treći rođendan (volim literarni stil, koji je daleko od standarda muzičkih škola). Kao poklon za rođendan majka mi je održala prvi čas na porodičnom klaviru. Bila je odlična pijanistkinja i pravi pedagog sa originalnim sistemom koji je bio u skladu sa malim dečakom koji nije smeо biti okovan u sistemu pravila i dužnosti, nego u vidu neobavezogn ili poluobavezogn obrazovanja. Ja mali, a moja igračka velika – koncertni klavir tzv. Listovog formata 'vopaterni' sa starinskom bečkom mehanikom. I nije bilo važno što nije bio 'stenev'. Detinjstvo mi je trajalo do pete godine. Bio sam previše ozbiljan da i dalje produžim sa igrom. Te mi je klavir od pete godine postao svakodnevna obaveza. A u sedmoj godini života već sam svirao i na Radio Beogradu. Dok sam, pre toga, od mojih roditelja za sedmi rođendan dobio violinu. Prvi čas violine sa ocem violinistom. Ovo je već druga profesija mog oca – ponovo amaterska, ali na nivou. A imao je on i treću i još nekoliko, kao i ja danas. Ali, ponovo se vraćam na detinjstvo... (4:51 ujutro) (Palfi je zapisivao vreme zbog toga što je, kako je sam rekao, gradio sopstveni sistem i kontrolu iznad samog sebe.)

pred nama se postavio metodološki problem da li će podaci biti unošeni u različite baze sa referencama o povezanosti, ili ćemo izgraditi jednu opštu bazu sa mogućnošću za njeno referentno povezivanje sa podbazama. Najpre, odlučili smo da podatke prikupljenih artefakata unesemo u jedan opšti digitalni katalog prema parametru vrsta artefakta. Osim toga, kako bi se izbeglo preopterećenje ovog digitalnog kataloga velikim brojem polja, izradili smo i detaljne strukture četiri podbaze, odnosno digitalne kataloge snimljenih dela, fotografija, koncertnih nastupa i televizijskih muzičkih emisija. Očito da je specifica differentia kataloga delatnost. Dijagram 1 je urađen radi lakšeg sagledavanja relacija i subordinacija svih ovih kataloga. Sve kataloge smo uradili u Microsoft Excel-u. Na ovaj način dobili smo veliku, sistematizovanu bazu podataka o životu i radu ovog muzičkog umetnika. Očekivano, u njoj je izostao veći broj podataka koji su tokom vremena iščezli ili su uništeni, čime rekonstrukcija koju smo izradili komparativnim putem iz postojećeg empirijskog korpusa dobija još više na značaju.

Dijagram 1. Hierarchy of the digital catalogues of Ladislav Palfi's pianistic activities

U daljem tekstu smo napravili izbor najvažnijih kataloga za rekonstrukciju pijanističke delatnosti Ladislava Palfija. Predstavljeni su opšti katalog artefakata, katalog snimljenih dela i katalog koncertnih nastupa, u skladu sa uobičajenom metodologijom u kojoj se najpre govori o strukturi kataloga, a zatim o distribuciji rezultata.

Katalog fotografija predstavlja poseban doprinos rasvetljavanju i sticanju predstave o životu i karijeri Ladislava Palfija, ali smatrali smo da predstavljanje fotografija traži poseban tretman koji je u prostorom ograničenom radu nemoguć. Katalog televizijskih emisija smo isključili zato što se javio mali broj unosa (samo šest emisija snimljenih u prvoj polovini sedamdesetih). Sigurno je broj ovih emisija veći, zato što se delovanje Ladislava Palfija poklapa sa prvim emisijama Makedonske televizije šezdesetih godina: na primer, on je snimljen kako nastupa sa sopranom Anom Lipšom-Tofović pod logom Makedonske radio-televizije (MRT, 1994, str. 58). Imajući u vidu da se Makedonska televizija u sledećem periodu, posebno kod studijskih emisija, oslanjala na audio-snimke Muzičke produkcije, očekivano je da se ime Ladislava Palfija sreće i na ovom polju. Međutim, nekompletна dokumentacija i nemogućnost pregledavanja snimljenih programa u Makedonskoj televiziji su, nažalost, bili razlog za ovaj ograničeni broj emisija.

Dopunski dokaz da je Palfi bio dosta angažovan na ovom polju je i *slika 1*, pronađena u Muzičkoj produkciji MRT, koja predstavlja televizijsko snimanje Ladislava Palfija, godina nepoznata, a pretpostavlja se da se odnosi na snimanje u studiju TV Beograd.

Slika 1. Ladislav Palfi na televizijskom snimanju (pretpostavka je da je u studiju TV Beograd, nepoznata godina); Iz arhive Muzičke produkcije MRT (Artefakt br. 52)
Picture 1. Ladislav Palfi during television shooting (the assumption is that it was taken at a Beograd TV studio, unknown date); From the archives of MRT Music Production (Artifact no. 52)

Opšti katalog artefakata o Palfiju

Digitalni katalog artefakata o Ladislavu Palfiju sadrži 20 polja grupisanih u 5 celina: (1) Redni broj, Redni broj u pojedinačnim katalozima, (2) (Opšti podaci) Naslov, Vrsta, Nosač, Poreklo, Referenca, Vrsta teksta, Napomena o vrsti teksta, Vrsta grafika, Jezik, Autor artefakta, (3) Izdanje, Izdavač, Godina izdavanja, (4) (Datum) Dan i mesec, Godina, (5) Digitalizacija, Mesto, Godina.

U prvom polju *Redni broj* dobili smo 362 pojedinačna izveštaja o 362 artefakta. Drugo polje je bilo *Broj artefakta u pojedinačnim katalozima* koji je bio sa referentnom namenom prema ostalim katalozima.

U polju *Naslov artefakta* javljaju se 322 naslova. Četrdeset izveštaja bez naslova bile su fotografije. U ovom polju su bili unošeni: naslovi ploča, veb-domeni, naslovi štampanih tekstova i sl. U slučaju da artefakt nije imao naslov, unošene su izdvojene reči tekstuallnog artefakta, kao naslov televizijske emisije, imena izvođača na koncertu i sl.

Kod nominalne varijable *Vrsta artefakta* definisali smo tri kategorije: audio, grafički materijal i tekst. U prvoj kategoriji su bili obuhvaćeni svi snimci muzičkih dela, u drugoj su bile katalogizovane fotografije, dok je treća kategorija bila namenjena za unos podataka

o biografiji, koncertnim programima, rukopisima Ladislava Palfija, novinskim člancima, baletskim i operskim premijerama, muzičkim ilustracijama filmova i pozorišnih predstava, koncertima, televizijskim emisijama i sl. Dobijena distribucija je predstavljena u *Tabeli 1*. Dominacija audio-materijala je u funkciji rekonstrukcije pijanističke delatnosti Ladislava Palfija.

U polju *Nosač artefakta* javlja se 13 kategorija (*Tabela 2*). Skoro polovina nosača, 177 unosa (49%), bile su magnetofonske trake, dok su po 12% knjige (44 unosa) i novine (43 unosa).

*Tabela 1/Table 1
Vrsta artefakta/Type of artifact*

Vrsta artefakta	f	%
Audio	200	55
Grafički materijal	53	15
Tekst	109	30
<i>N</i>	362	100

*Tabela 2/Table 2
Nosač artefakta/Artifact carrier*

Nosač artefakta	f	%
CD	2	1
Foto-papir	27	7
Gramofonska ploča	14	4
Hard-disk	5	1
Knjiga	44	12
Koncertni program	10	3
Listovi papira	11	3
Magnetofonska traka	177	49
Magnetofonska traka i gramofonska ploča	8	2
Foto-slajd	9	2
Sveska	6	2
Veb-sajt	6	2
Novine	43	12
<i>N</i>	362	100

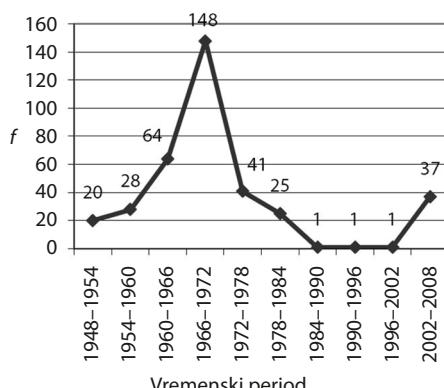
U polju *Poreklo artefakta* pojavile su se 23 kategorije, koje su se ujedno odnosile i na glavne izvore podataka za izradu ovog rada. Distribucija rezultata ovog polja je pokazala da je više od polovine artefakata, 185 unosa (51%), bilo pronađeno u Fonoteci Makedonske radio-televizije, 39 unosa (11%) u novinama *Nova Makedonija*, a 29 unosa (8%) su pripadali arhivi dr Vladana Velkova. Među ostalim izvorima podataka su bili: sam Ladislav Palfi; njegovi savremenici, kompozitori Dimitar Masevski, Ljubomir Brandžolica i Ilija Pejovski, dirigent Fimčo Muratovski, klavirski pedagog Lepša Piperkovska, operска pevačica Milka Eftimova i fotograf Jovan Nastevski, kao i artefakti pronađeni u Muzičkoj produkciji Makedonske radio-televizije i Redakcije ozbiljne muzike MRT-a; časopisu *Razgledi* i izdanjima festivala Ohridsko leto, Fakulteta muzičke umetnosti u Skoplju, Makedonskog narodnog teatra i Makedonske radio-televizije; Saveza kompozitora Makedonije; internet arhivama Beogradskih muzičkih svečanosti i Kinoteke Makedonije; veb-sajtovima klarinetista Taleta Ognenovskog i IRAM-a.

U polju *Referenca* razgraničili smo 14 kategorija (*Tabela 3*). Dvesta unosa (54%) se odnosilo na audio snimanje, dok su 77 unosa (20%) pripali koncertnoj delatnosti. Značajan je bio i broj portreta Ladislava Palfija, 21 (6%).

U polju *Vrsta teksta* javlja se 17 kategorija: biografija, izveštaj, monografija, plakat, koncertni program, rukopisi Ladislava Palfija, recenzije, snimljeni govor, zapisani govor, novinski članak, podaci o baletskoj premijeri, podaci o operskoj premijeri, podaci o muzičkim ilustracijama na filmu i pozorišnim predstavama, podaci o održanom koncertu, podaci o TV emisiji i podaci o mjuziklu. Najveći broj izveštaja se odnosi na kategoriju Podaci za održani koncert (45%).

*Tabela 3/Table 3
Referenca/Reference*

Referenca	f	%
Audio-snimanje	200	54
Biografija, delatnost i osvrt	13	4
Delatnost u Baletu	2	1
Delatnost u Teatru	6	2
Dodeljivanje nagrada	5	1
Izumiteljska delatnost	2	1
Koncertna delatnost	77	20
Operска delatnost	13	4
Pedagoška delatnost	5	1
Portret	21	6
Prestoj u Psihijatrijskoj bolnici	3	1
Primjenjena muzika (film)	2	1
Recenzentska delatnost	2	1
<i>Televizijski snimci</i>	11	3
N	362	100

*Grafički prikaz 1. Godina porekla artefakata
Figure 1. Year of origin of the artifacts*

U polju o vrstama grafičkog materijala pojavila se samo kategorija fotografija sa 53 unosa.

Polje Jezik je bilo popunjeno kod 296 unosa (82% od ukupnog broja unosa), distribuiranih prema tri kategorije: makedonski (283 unosa), srpski (10 unosa; rukopisi Ladislava Palfija i dva koncertna programa su pisana na srpskom) i engleski jezik (3 unosa).

Autor artefakta je bio poznat samo za 74 unosa (21%). U distribuciji ovog polja su se pojavila sledeća imena (negde su bili zapisani samo inicijali, ili samo prezime autora): B.G., Branko Karakaš, D. Varanoliev, Dimitrije Bužarovski, Dragoslav Ortakov, G. Popovski, Ilija Pejovski, Jovan Nastevski, Ladislav Palfi, Lepša Piperkovska, Milica Šperović-Ribarski, Naum Bajo, Petre Bogdanov-Kočko, Ljubomir Brandžolica, Ljupčo Ristovski, R. K., R. Kuz., C., C.C., Sotir Golabovski, Todor Skalovski, V. N., Vasil Kjortošev, Vladan Velkov i Vlado Čučkov.

Parametar Izdanje u tri polja: izdanje, izdavač i godina izdavanja, doneo nam je podatke o 136 (38%) artefakata, od kojih najveći deo u štampanoj formi (98, odnosno 72%), objavljeni kao CD (2), na internetu (7) i kao gramofonska ploča (13), dok je 16 artefakata bilo u obliku rukopisa. U polju Izdavač dobili smo 121 unos (89% od 136 artefakata), distribuiran u 25 kategorija. Izdavači artefakata sa većim brojem unosa su bili novine *Nova Makedonija* (39), Makedonski narodni teatar (18), Muzička produkcija MRT (14) i festival Ohridsko leto (8). Godina izdavanja je bila poznata za 111 unosa (92%). Najviše artefakata (18) izdato je 1995. godine, najstariji artefakt je poticao iz 1950, a najnoviji je bio izdat 2008. Ipak, zbirno, u periodu od više godina, najveći broj artefakata izdat je u periodu 1950–1968. Interesantno je to što za period 1974–1986. nije bio pronađen nijedan objavljeni artefakt.

Parametar Datum artefakta je bio podeljen u dva polja radi jednostavnije analize: u prvom polju je bio unošen potpun datum, a u drugom polju samo godina. Godina je bila poznata za 326 unosa, odnosno (90%), dok je više od polovine unosa (197, odnosno 54%) bilo sa potpunim datumom (dan, mesec, godina). Artefakti o Ladislavu Palfiju pokrivaju period od 60 godina (*min.* 1948, *max.* 2008), a najveći broj je bio povezan sa periodom 1967–1972. (Grafički prikaz 1). Modusi su bili 1967. sa 62 artefakata, 1971. sa 42, i 1972. sa 40 artefakata. Za period 1984–2002. pronađena su samo 3 artefakata.

Poslednja polja glavnog digitalnog kataloga su se odnosila na parametar *digitalizacija*. Digitalizovano je bilo 99 artefakata (27%), dok je 9 artefakata (2%) bilo u originalu u digitalnoj formi. Među digitalizovanim artefaktima, 85 (86%) su bili digitalizovani u IRAM-u, 10 (10%) u privatnom foto-studiju, dok za ostala 4 artefakata nije bilo poznato gde je obavljen proces digitalizacije. Vremenski period digitalizacije artefakata je bio 2006–2008.

Katalog snimljenih dela

Katalog snimljenih dela Ladislava Palfija je bio od posebnog značaja za naše istraživanje. Snimci sa njegovih nastupa nedvosmisleno su najobjektivniji artefakti o njegovim pijanističkim ostvarenjima. Kod ostalih artefakata (novinski članci, izjave savremenika) nivo subjektivnosti može dovesti do diskriminacije podataka, time i izvedenih zaključaka.

Najveći deo podataka u ovom katalogu se odnosio na audio-snimke iz dokumentacije Makedonskog radija i Muzičke produkcije MRT. Pored ovoga, u katalogu su bili uključeni i snimci sa gramofonskih ploča pronađenih u arhivu Saveza kompozitora Makedonije, kao i snimci sa privatnih CD-a solo-pevačice Milke Eftimove. Katalog sadrži 22 polja: Redni broj, Redni broj u glavnom katalogu, Naslov dela, Kompozitor, Poreklo kompozitora, Stilski period, Oblik, Izvođački sastav, Uloga pijaniste, Tip cikličnog dela, Stavovi, Trajanje stavova, Izvođač, Poreklo izvođača, Ukupno trajanje, Producent, Ton majstor i Datum. Na kraju kataloga su bila polja: Kataloški broj u bazi Radija, Signatura, Brzina trake i Mono/Stereo. Tehnički aspekti snimaka, odnosno podaci o studijskom prostoru, tehničkoj opremljenosti i instrumentu na kojem je snimljen Palfi, nisu bili dostupni u Radiju (više o ovome sadrži rad Aide Islam, 2002a, str. 59–67).

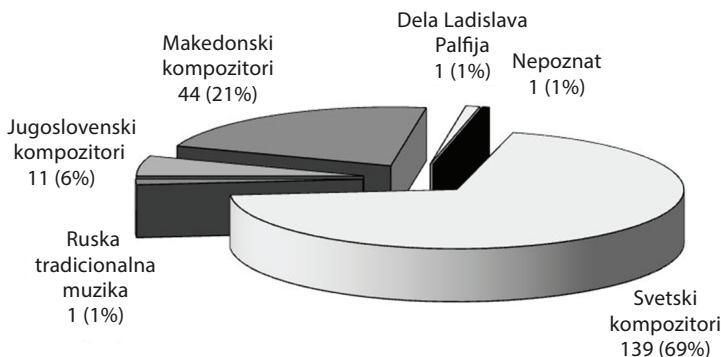
Konačni broj unosa u katalogu snimljenih dela zaokružen je na 200, međutim ovaj broj ne može da se smatra finalnim, jer, kao što navodi i Islam (2002a, str. 173), veliki broj snimaka Ladislava Palfija realizovanih za Makedonski radio nije dostupan. Ovde smo imali u vidu i činjenicu o dokumentaciji iz šezdesetih godina koja se smatra da je iščezla (str. 14, 59), kao i podatak o obimu snimljene muzike Ladislava Palfija koji je, prema Islam: makedonska muzika više od 140 minuta, a svetska muzika više od 250 minuta (str. 58).

Prema našem katalogu, Ladislav Palfi je snimio 200 dela od 96 kompozitora. Visoki procenat svetske muzike u ukupnom fondu snimljenih dela (Grafički prikaz 2) je dobio dodatno značenje distribucijom svetskih kompozitora prema stilskim periodima. Uvid u raznovrsnost stilova trebalo je da dovede do zaključka o dominantnoj stilskoj orientaciji repertoara Ladislava Palfija. Ladislav Palfi se javlja kao kompozitor dve kompozicije: solo pesme „Jesenji list“ (u izvođenju sopранa Elizavete Savčenko) i klavirskog komada „13.13“ (u bazi Radija je unesen naslov „Broj 13“ iz ciklusa *Bez naslova za klavir*).

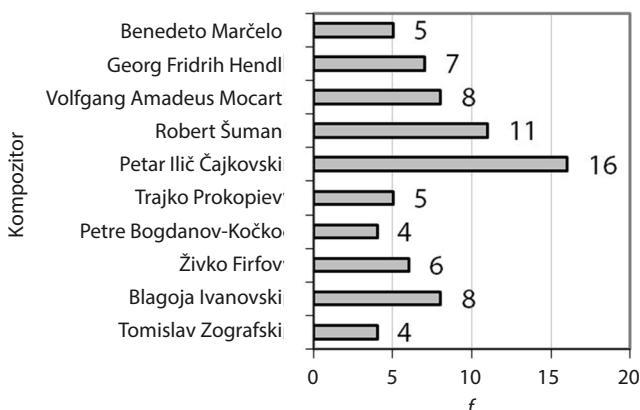
Grafički prikaz 3, koji se odnosi na kompozitore koji su se našli u katalogu sa najviše snimljenih dela, ukazao je na značajno učešće snimljenih dela makedonskih autora, 5 nasuprot 5 svetskih autora. Makedonski autori, osnivači makedonske muzičke kulture, pišu u romantičarskom stilu sa obilnom upotrebom folklornih motiva, u slučaju Tomislava Zografskog – u neoklasičnom stilu, dok su između svetskih autora dva pripadnika baroknog stila, jedan pripadnik klasičarskog stila i dva pripadnika romantičarskog stila.

Kategorizacija autora prema pripadnosti određenog stila predstavlja veoma složen i nezahvalni zadat�. Može se reći da čak i u stvaralaštvu jednog autora postoje faze koje pripadaju drugim stilskim periodima od onih u kojima autor živi. Problemi sa

kategorizacijom u tom smislu idu još dublje u pogledu stilistike određenih dela u stvaralaštvu jednog autora, pa čak i u delovima u okviru jedne kompozicije. Imajući u vidu ovaj problem, kategorizacija autora koje smo sreli u snimljenom repertoaru Ladislava Palfija urađena je prema najopštijim podelama autora koji su delovali u vreme određenog stilskog perioda.

Grafički prikaz 2. Snimljena dela prema geografskom poreklu kompozitora
Figure 2. Distribution of audio recordings by geographical origin of the composer

Grafički prikaz 3. Kompozitori od kojih je Palfi snimio više od tri dela
Figure 3. Top10 composers in Palfi's audio recordings (above 3 works recorded)

U raspodeli snimljenih dela prema stilskim periodima pojavila su se 34 kompozitora i isto toliko dela, za koja nismo pronašli podatke o stilskom periodu pripadanja. Za neke od njih imali smo saznanja da su autori XX veka, međutim zbog nepotpunih podataka, kao i velike žanrovske i stilske segmentacije veka, što je otežavalo klasifikaciju, ovakvi unosi su bili isključeni iz distribucije. Dominantna orientacija repertoara ovog pijaniste bila je ka delima koja pripadaju stilskom periodu romantizma, kao i ka stvaralaštvu jugoslovenskih autora (Tabela 4).

Naslovi snimljenih dela negde su jasno ukazivali na oblik (kao varijacije, sonate), a negde na grupisanje kompozicija prema instrumentalnom sastavu (na primer, horsko delo, koncert, operska arija; N.B. izbegavali smo da upotrebimo reč žanr). Zbog konciznijeg predstavljanja i organizovanja podataka, uradili smo kontingenntu Tabelu 5 u kojoj su instrumentalni sastav i oblik ukršteni, i u kojoj možemo da primetimo da je Palfi za Makedonski radio najviše snimao solo pesme (84 unosa), nakon čega su sledili komadi za razne instrumente (60) i sonate (32). Kontingenntna tabela je ujedno ukazala na zaključak da je Ladislav Palfi dominantno snimao kao umetnički saradnik: 162 (80%) unosa nasuprot 33 dela (17%) za solo klavir.

Tabela 4/Table 4

Snimljena dela prema stilskim periodima/Distribution of recorded works by musical style

Stilski period	f	%
Starci majstori	6	3
Barok	14	7
Klasizam	13	7
Romantizam	19	10
Pozni romantizam	38	18
Impresionizam	7	4
Ekspresionizam	3	2
Neoklasizam	2	1
Neofolklorizam	4	2
Tradicionalna muzika	3	2
Jugoslovensko (i makedonsko stvaralaštvo) i dela Ladislava Palfija	57	28
Nema podataka	34	16
N	200	100

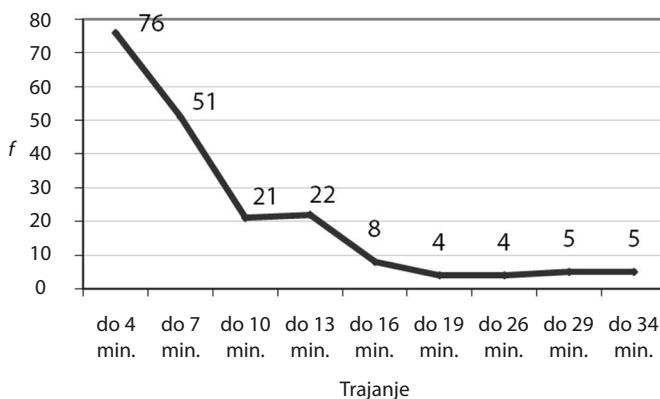
Tabela 5/Table 5

Snimljena dela prema izvođačkom sastavu i obliku /Distribution of recorded works by group of instruments and musical form

Instrumentalni sastav	Oblik								Ukupno
	Komad	Koncert	Sonata	Varijacije	Svita	Solo pesma	Operска арија	Horska dela	
Flauta i klavir	15		10	1	1				26
Oboja i klavir	1		3						4
Klarinet i klavir	7		5						12
Horna i klavir	4	1							5
Truba i klavir		1	1						3
Glas i klavir			1			84	5		89
Glas, duvački orkestar i klavir						1			1
Violina i klavir	4		5						9
Violončelo i klavir	8		5						13
Klavir	20		2	3	8				33
Kamerni kvintet	1								1
Hor i klavir							4	4	
Ukupno	60	2	32	4	9	85	5	4	200

Ladislav Palfi je dominantno snimao sa makedonskim izvođačima: prema distribuciji izvedenoj iz 167 izveštaja, bez onih 33 u kojima je on nastupao solo, 128 unosa ili 76% izvođača sa kojima je on sarađivao su makedonskog porekla, 8 (5%) su jugoslovenskog, a 31 (19%) su svetskog porekla. Prvih deset izvođača sa kojima je snimio najviše dela su flautista Nikola Atanasov (23 unosa), bas Georgi Božikov (16 unosa), sopran Elisaveta Savčenko (15 unosa), bas Herman Poster (13), soprani Anastasija Božikova (12) i Pavlina Apostolova (11), tenor Blagoja Nikolovski (10), sopran Marija Skalovska (8), klarinetista Milenko Stefanović i violončelista Rikardo Boadela (po 7 unosa). I ova distribucija je uputila na dominaciju pevača (7 naspram 3 instrumentalista), što je odgovaralo prethodnim zaključcima.

Ukupno trajanje studijski snimljene muzike u izvođenju Ladislava Palfija je bilo 21 sat, 36 minuta i 29 sekundi. Opseg snimaka je bio od 1 minut i 5 sekundi (najkraće snimljeno delo je bila solo pesma „Jas sum malo detence“ Živka Firfova gde Palfi prati sopranistkinju Anastasiju Božikovu), do 33 minuta i 4 sekunde (Mocartova Violinska sonata u B-duru K. 454 u izvođenju violiniste Gligorija Girovskog i Palfija na klaviru). Ostale vrednosti deskriptivne statistike trajanja snimljenih dela su bile: srednja vrednost 7'15" sa standardnom devijacijom 6'26", medijana 4'49" i modus 4'10". Povećanjem trajanja snimljenih dela opadao je njihov broj, na šta ukazuje i kriva distribucije u grafičkom prikazu 4. Tako su najzastupljenija dela do četiri minuta, posle čega slede dela do sedam minuta, što s jedne strane korespondira sa vrednostima centralne tendencije, i s druge, opet sa zaključkom da preovlađuju solo pesme i klavirski komadi u njegovom repertoaru snimljenih dela.

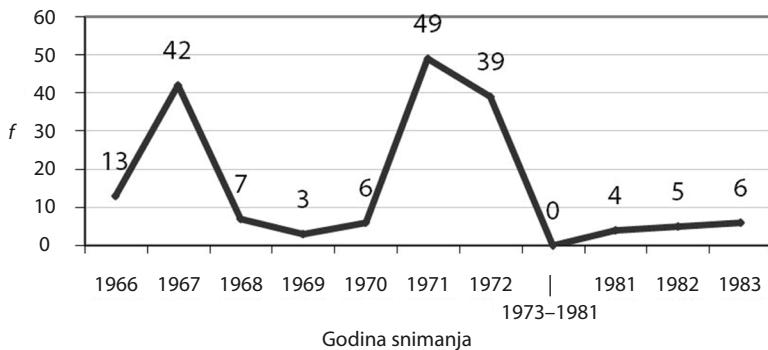

Grafički prikaz 4. Trajanje snimljenih dela
Figure 4. Recording duration

Ljubomir Brandžolica je producent najvećeg dela snimaka Ladislava Palfija (46%), a u katalogu smo sreli i sledeća imena: Živko Firfov, Dimitar Masevski, Dragan Šuplevski, Risto Avramovski i Sotir Golabovski. Podaci o ton snimateljima izdvajaju Jordana Canevskog sa 36% snimljenih dela, pored Cvetana Paunovskog, Milke Gerasimovske, C. Dućeva i Anastasa Panajotova.

Polygon godine snimanja (Grafički prikaz 5) prikazuje dinamiku studijske delatnosti Ladislava Palfija, sa ograničenjem da postoje podaci samo o 174 dela. On je započeo da snima 1966. kao klavirski saradnik basa Hermana Postera, te je njegova studijska karijera sa značajnim oscilacijama i modusima u godinama 1967, 1971, i 1972, trajala do 1972.

U periodu 1973–1981. on nije snimao, a njegova studijska karijera je verovatno završila 1983, snimkom na kome je nastupio kao klavirski saradnik pomenutog flautiste Nikola Atanasova u izvođenju komada Petra Ilića Čajkovskog. Palfi je snimao kao solo pijanista samo u 1968, 1971. i 1972. Mali broj snimljenih dela (njih 30) su sadržali podatke o tehničkim karakteristikama. Većina njih (17) su nosili oznaku „mono“.

Grafički prikaz 5. Godina snimanja
Figure 5. Year of recording

Katalog koncertnih nastupa

Glavni punkt delovanja Ladislava Palfija, pored studijske, bila je njegova koncertna i korepetitorska delatnost. Činjenica da je Ladislav Palfi delovao u vreme kada još nije postojala ili je počinjala da radi Muzička produkcija Radio Skoplja (iz tehničkih razloga) postavila je na prvo mesto njegovu koncertnu delatnost. Možemo slobodno reći da je Ladislav Palfi svoju popularnost, kao i poziciju u razvoju makedonskog pijanizma, stekao kroz koncertni podijum, i tek nakon toga kroz snimke emitovane u okviru radio i televizijskih programa. Zato je digitalni katalog njegovih koncertnih nastupa bio od posebnog značaja. Katalog sadrži podatke iz koncertnih programa, popisa koncertnih događaja u monografijama, novinskih članaka i recenzija, kao i sa veb-sajtova. Polja u ovom katalogu su bila raspoređena na sledeći način: Redni broj, Redni broj u glavnom katalogu, Naslov artefakta, Vrsta koncerta, Izvođački sastav, Solisti/Izvođači, Dirigent, Orkestar, Poreklo, Grad, Koncertni prostor, Organizator i Datum; nakon čega slede polja o koncertnom repertoaru: Program, Naslov dela, Kompozitor, Poreklo kompozitora, Stilski period, Oblik i Stavovi.

U katalogu se pojавilo 63 tekstualnih artefakata. U polju *Vrsta koncerta* više od polovine artefakata (33 unosa, 51%) pripada kamernim koncertima, 13% (8 unosa) nastupima sa simfonijskim orkestrom i u dva slučaja recitalima (Slika 2 se odnosi na recital iz 1958). U katalog je unet po jedan koncert sa operskim solistima i koncert savremene zabavne muzike, a za ostalih 18 izveštaja (29%) podaci su bili nepotpuni. U distribuciji polja *Izvođački sastav* na prvom mestu su koncerti na kojima je Ladislav Palfi nastupao sa pevačima (18 unosa, 28%), nakon čega slede kamerna dva sa violinom, i sa violončelom (po 6 unosa, 10%). Ostali izvođački sastavi u kojima je nastupao Palfi su bili mešoviti kamerni sastavi, klavir

i simfonijski orkestar, i klavir i revijski orkestar. On je najčešće nastupao sa makedonskim umetnicima (32 koncerata, 50%), međutim sarađivao je i sa umetnicima iz ostalih republika Jugoslavije (4 koncerta, 6%), kao i sa austrijskim, francuskim, grčkim, japanskim, ruskim, turskim i španskim umetnicima (ukupno 15 koncerata, 23%; za ostalih 12 koncerata nije poznato poreklo izvođača). U polju *Mesto nastupa* pojavilo se 14 gradova iz četiri zemlje: Makedonija, Srbija, Bugarska i Rumunija. Najveći broj koncerata Palfi je održao u Skoplju (33 unosa, 50%), osam puta je (13%) nastupio na festivalu Ohridsko leto, a u Srbiji je izveo sedam koncerata (8%), od kojih su četiri (u Beogradu, Novom Sadu, Kragujevcu i Nišu) bili deo turneje Filharmonije NR Makedonije povodom 15 godina delatnosti, dok su ostala tri bili kamerni koncerti u Beogradu. Održao je koncerte i u Varni i Sofiji, kao i u Bukureštu, a nastupao je i u makedonskim gradovima Bitolju, Prilepu, Štipu, Strumici i Kavadarcima. *Koncertni prostor* je bio poznat samo za 12 koncerata (19%) održanih u Društву kompozitora Makedonije (1), Dvorani Beogradske filharmonije (1), sali Slavejkov, Bugarska (1), Makedonskom narodnom teatru (2) i Svečenoj sali Doma JNA u Skoplju (7) koja je srušena u zemljotresu 1963. Organizator je poznat za 40% koncertnih nastupa. Među organizatorima su: BEMUS (1), Bugarska koncertna direkcija i Bugarski savez kompozitora (1), Radio Skoplje – Skopska filharmonija (1), Skopska filharmonija (1), Makedonski narodni teatar (1), Društvo kompozitora i Društvo muzičkih umetnika SRM (2), Koncertna poslovница Srbije (4), Koncertna direkcija N. R. M. (6) i Ohridsko leto (8). Artefakti o koncertnim nastupima Ladislava Palfija se odnose na vremenski period 1950–1971, sa najvećim brojem koncerata u 1958. (10), 1960. (9) i 1964. (4).

КОНЦЕРТНА ДИРЕКЦИЈА НА Н.Р.М.

Сезона 1957/58

Концерт
на
Ладислав Палфи
(ПИЈАНО)

Сала Дом Ј.Н.А.

Среда, 12.III.1958   Почеток во 20 часот

ПРОГРАМА:

- 1) Ј. С. Бах: Прелудиј и фуга во es-moll од I дел на циклусот „Das wohltemperierte Klavier“
- 2) Р. Шуман: Соната во g-moll оп. 22
Vivacissimo
Andantino
Scherzo
Rondo
- 3) Фр. Шопен: Балада во f-moll
- 4) Паганини—Лист—Бузони: Тема со варијации во a-moll

— ПАУЗА —

- 5) П. И. Чајковски: а) Март (Песна на чучулигата)
б) Октомври (Есенска песна)
- 6) К. Дебиси: Градини под дожд
- 7) Ернест Кираљ: а) пет мали писци:
Капки во пештерата
Празна торбичка
Малото овчарче
Болка
Цигански танец
б) Тажна игра
в) Стариот уличен часовникар
г) Унгарски игри
- 8) Л. М. Шкерјанц: Импровизацији (I, III и IV)
- 9) Џ. Гершвин: Рапсодија во сино

Slika 2. Program recitala u 1958; Iz dokumentacije Fimča Muratovskog (Artefakt br. 18)

Picture 2. Program note of Palfi's recital in 1958; From the personal archive
of Fimcho Muratovski (Artifact no. 18)

Koncertni repertoar je bio poznat samo za 28 koncerata (44% od 63 koncertna artefakta). Ukupan broj dela u izvođenju Ladislava Palfija na ovim koncertima je bio 95 (više puta su bili izvedeni Listov Klavirski koncert u Es-duru, Frankova Violinska sonata, Geršvinova *Rapsodija u plavom*, Ciklus za glas i kamerni sastav Petra Bogdanova-Kočka i Šosonova Poema za violinu). U polju *Kompozitor* imali smo imena 49 kompozitora, 73% svetskih, 23% makedonskih, 3% sa jugoslovenskih prostora; u jednom slučaju javlja se sam Palfi kao izvođač svog komada „Mala prolećna humoreska“ za flaut i klavir, nastupivši sa flautistom Kirom Božinovskim. I u ovom slučaju smo uradili rangiranje deset najizvođenijih autora, tako da je spisak bio sledeći: Šuman (9), Rahmanjinov i Bogdanov-Kočko (po 5), List, Čajkovski i Prokopiev (po 4), J. S. Bah, Frank, Debisi i R. Štraus (po 3 izvedena dela). Sama imena kompozitora su uputila na stilsku raznovrsnost u koncertnom repertoaru Ladislava Palfija. U devet stilskih epoha dominiraju dela romantizma (42 dela, 45%), nakon čega slede dela makedonskog i jugoslovenskog posleratnog stvaralaštva (26 dela, 27%). U distribuciji oblika, slično kao i kod studijske delatnosti, dominirali su komadi (27 dela, 28%), posle čega slede solo pesme (36 dela, 39%), sonate (13 dela, 14%) i koncerti (7 dela, 7%). Urađena je i distribucija *cikličnosti* koja se odnosila na 29 kompozicija (31%), dok su ostale izvedene kompozicije bile u jednom stavu.

Zaključak o pionirskoj ulozi Ladislava Palfija u makedonskom pijanizmu

U zaključku rada najpre bi hteli da potenciramo da su izrađeni katalozi omogućili integrисани uvid pri rekonstrukciji pijanističke delatnosti Ladislava Palfija kao osnivača profesionalnog pijanizma u Makedoniji. Sledi predstavljanje četiri ključna argumenta koja sistematizuju rezultate našeg teorijskog istraživanja, odnosno praktične primene metodologije koju smo zacrtali na početku ovog rada: koncertna delatnost, studijska delatnost, korepetitorska delatnost u Operi i Baletu, i pedagoška delatnost.

Ad 1

I pored toga što je opšti digitalni katalog, odnosno prikazane distribucije, ukazao da se značenje Ladislava Palfija u uspostavljanju pijanizma u Makedoniji dominantno ostvarilo kroz studijsku delatnost, iz koje postoje i jedini sačuvani artefakti, Ladislav Palfi se u svesti njegovih savremenika prvenstveno locirao preko svoje korepetitorske i koncertne delatnosti. Ladislav Palfi je ostao nedvosmisleno jedini profesionalni pijanista čije je delovanje u periodu 1950–1971. godine održavalo pijanistički repertoar na koncertnim podijumima u Makedoniji. Ovo se posebno odnosi na prvu deceniju njegovog rada u Makedoniji, jer kasnije, šezdesetih godina prošlog veka, na koncertnom podijumu se javljaju i druga imena, posebno posle početka rada Visoke muzičke škole i njenog odseka za klavir 1966. Zato i nije iznenađujuća činjenica da su koncerti Ladislava Palfija u Makedoniji, i posebno recitalni nastupi, znatno smanjeni nakon 1971, i prestaju nakon 1985. Ladislava Palfija srećemo u svim vrstama koncertnih predstavljanja karakterističnih za jednog pijanistu, među kojima se posebno izdvajaju kamerni koncerti, odnosno kamerna dva. U tom smislu, naši katalozi su potvrdili konstatacije njegovih savremenika da je on „godinama bio nezamenljiv saradnik svih vokalnih i instrumentalnih solističkih nastupa koji su obogaćivali muzički život i inicirali stvaranje novih dela domaćih autora“ (Ortakov i Muratovski, 2003, str. 3–5), kao i to da bi makedonski izvođači i kompozitori

„bez njegovog učešća teško mogli da na vreme ostvare svoje prve umetničke korake“ (prema Dragoslavu Ortakovu, citirano u Jordanoska, 2008, str. 94). I kod studijske aktivnosti izdvojili su se nastupi sa solo pevačima, koji su najdominantnija kategorija i u njegovoj koncertnoj delatnosti, ponovo razumljivo, jer promocija i prvi koraci okcidentalne kulture u Makedoniji odvijali su se preko vokalne delatnosti.

Ad 2

Pionirska uloga Ladislava Palfija se podjednako ogleda i u studijskoj delatnosti, odnosno stvaranju prvih snimaka sa umetničkom muzikom u Makedoniji. Studijsku delatnost počinje 1966. i sa više oscilacija u periodima snimanja prisutna je do 1983; naša distribucija snimaka je pokazala da je najviše snimljenih dela u periodu 1970–1973, što je ujedno i period u kojem on snima kao solo pijanista. Njegovo angažovanje u studijskoj delatnosti je bilo pod uticajem više faktora. Razumljivo je da je on bio angažovan od strane Muzičke produkcije Radio Skoplja, pre svega zbog njegove afirmisanosti kao pijaniste, odnosno njegove preciznosti i pedantnosti u tumačenju notnog zapisa, što je jedan od preduslova za studijsku delatnost. Nedvosmisleno je da je u ovom smislu Ladislav Palfi imao komparativnu prednost u odnosu na ostale makedonske pijaniste u to vreme. Njegova komparativna prednost je bila i u ogromnom iskustvu u brojnim koncertnim nastupima i uopšte celom duhovnom habitusu potrebnom za studijsku delatnost, posebno u pogledu koncentracije, kondicije, treme itd. Vrhunac njegove studijske delatnosti, period 1970–1973, u potpunosti se poklapa sa njegovim napuštanjem profesorske pozicije u Visokoj muzičkoj školi, tako da mu je snimanje ostalo jedini izvor prihoda.

Ad 3

Njegova koncertna i studijska delatnost je u potpunoj korelaciji sa korepetitorskom delatnošću posebno u Makedonskoj operi i baletu, zbog kojih je zapravo i došao i ostao da živi u Makedoniji. Tu je opet izuzetno bitan prvi period njegovog delovanja krajem četrdesetih i tokom pedesetih godina prošlog veka. Ortakov i Muratovski (2003) takođe potenciraju ovu njegovu delatnost kad govore o periodu kada se „u timu umetničkih rukovodilaca Lovra Matačića [u Makedonskoj operi], našao pijanista Ladislav Palfi, bez koga se nije mogla zamisliti osnovna muzička postavka opere u solističkom ansamblu“ (str. 3–5), a zabeleženo je da je on pripremao i horske fragmente u delima (prema Dragoslavu Ortakovu, citirano u Jordanoska, 2008, str. 94). Time je on direktno učestvovao u kreiranju umetničkih rezultata ovih projekata, što nam govori da je njegovo delovanje prevazilazilo korepetitorske zadatke. Njegova korepetitorska delatnost u ovoj instituciji pokrivala je, sa prekidima, period 1948–1985, u koji, između ostalog, spada i rad na prvom baletu postavljenom na makedonskoj sceni *Valpurgijska noć* (iz opere *Faust*, Guno) 1949, kao i priprema više operskih premijera.

Ad 4

Na kraju, ne bi smeli preskočiti ni njegovo pedagoško delovanje koje počinje 1948, kada dolazi na mesto nastavnika u Osnovnoj muzičkoj školi u Skoplju. Ladislav Palfi je kao pedagog prošao kroz sve obrazovne muzičke institucije koje su se u međuvremenu formirale u Skoplju, tako da je 1956. postao nastavnik u Srednjoj muzičkoj školi, predavao je na Višoj pedagoškoj školi, a od 1967. do 1970. predavao je na Visokoj muzičkoj školi u Skoplju u zvanju redovnog profesora.

Uz sve izloženo, možemo da konstatujemo da je u potpunosti potvrđena pionirska uloga Ladislava Palfija u profesionalnom pijanizmu u Makedoniji. Njegova osnivačka uloga nedvosmisleno može da se potvrdi i u svim segmentima makedonske muzičke kulture sredinom prošlog veka, direktno preko njegovog učešća u svim muzičkim projektima, ali i indirektno, preko saradnje i inspiracije za njegove savremenike i generacije muzičkih umetnika, kompozitora i dirigenata.

Literatura / References

- Anastasova Chadikovska, S. (1997). 50 godini ispolnitelska umetnost vo Makedonija. *Muzika*, 1, 11–18.
- Anastasova Chadikovska, S. (2003). *Milka Eftimova – Svetot na eden glas*. Skopje: Direkcija za kultura i umetnost.
- Apostolova, P. (2002). *Petre Bogdanov-Kochko – eden znachen zhivot*. Skopje. privatno izdanie.
- Apostolova, P. (2004). *Mojot pat vo operskata umetnost*. Skopje. privatno izdanie.
- Buzarovski, D. (2002a). Musicology and Ethnomusicology in the Digital Era. In D. Buzarovski (Ed.), *Contemporary Trends in Musicology and Ethnomusicology, The Struga Music Autumn*, 2–12. Skopje: IRAM.
- Buzarovski, D. (2002b). *Osnovi na digitalnoto arhiviranje na zvukot*. Skopje: IRAM.
- Buzarovski, D. (2006). The Ethics of Music Journalism. In D. Buzarovski (Ed.), *Cultural Policy and Music Education, 11th IRAM Conference*, 1–4. Skopje: IRAM. Preuzeto sa <http://mmc.edu.mk/IRAM/Conferences/XConf/DBuzarovskiXI.pdf> 2006 Jan 24.
- Buzarovski, D. (2009). Kon knigata na Vladan Velkov *Evgenij Ladislav Palfi ne(zaboraveniot) genij*. Vo V. Velkov, Evgenij Ladislav Palfi ne (zaboraveniot) genij, 315–316. Skopje: Makedonska iskra. Isto Buzarovski, D. (2008). Kon knigata na Vladan Velkov Evgenij Ladislav Palfi ne(zaboraveniot) genij. Preuzeto sa <http://mmc.edu.mk/tezi/Velkov/BuzarIntro.pdf> 2008 Feb 14.
- Cook, N. & Clarke, E. (2004). *Empirical Musicology: Aims, Methods, Prospects*. Oxford - New York: Oxford University Press.
- IRAM/BuzAr Internet Studentsko Radio (2016) 5, 22, 67, 87 i 111. emisija. Preuzeto sa <http://buzar.mk/IRAM/IRadio/radio.html> 2016 Sep 29.
- Islam, A. (2002a). *Interpretaciskite aspekti na snimenata muzika za pijano od makedonski avtori*. Skopje: Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“, Fakultet za muzichka umetnost – Skopje. Magisterski trud.
- Islam, A. (2002b). The interpretational aspects of the recorded music for piano by Macedonian authors. In D. Buzarovski (Ed.), *Contemporary Trends in Musicology and Ethnomusicology, The Struga Music Autumn*, 34–54. Skopje: IRAM.
- Islam, A. (2003). *Pianism in Macedonia*. In D. Buzarovski (Ed.), *Reflection on Macedonian Music Past and Future, 2nd IRAM London Conference*, 5–26. Skopje: IRAM.
- Islam, A. (2004). Pijanistichkata umetnost vo Makedonija. Vo G. Stardelov, D. Ortakov, i D. Buzarovski (Ur.), *Muzikata na pochvata na Makedonija od Atanas Badev do denes*, 207–218. Skopje: MANU.
- Islam, A. (2011). *Makedonskata pijanistichka umetnost i pedagogija*. Skopje: Pedagoski fakultet „Sv. Kliment Ohridski“ – Skopje.
- Islam, A. (2015). Jasmina Chakar: *Pijanoto – zhivoten impuls*. Skopje: Kultura.
- Jordanoska, T. (2007). Lepsha Piperkovska – osnovopolozhnik na makedonskata pijanistichka pedagogija. Vo D. Buzarovski (Ur.), *Istrazhuvanja vo muzikologijata i etnomuzikologijata*, 14. IRAM-ova konferencija, 1–26. Preuzeto sa <http://mmc.edu.mk/IRAM/Conferences/XIVConf/Jordanoska.pdf> 2007 Jan 24.

- Jordanoska, T. (2008). *Mestoto i ulogata na Ladislav Palfi vo pojavata na profesionalnot pijanizam vo Makedonija*. Skopje: Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij”, Fakultet za muzichka umetnost – Skopje. Magisterski trud.
- Karakash, B. (1970). *Muzichkite tvorci vo Makedonija*. Skopje: Makedonska kniga.
- Leshkova-Zelenkovska, S. (2005). Piano Accompaniment in Macedonia Between 1970–2000: A Sketch for a Portrait of Five Piano Accompanists. In D. Buzarovski (Ed.), *Reflection on Macedonian Music Past and Future*, 4th IRAM London Conference, 81–89. Skopje: IRAM.
- MRT. (1994). *So zbor i slika 50 godini svetodoshhtvo*. Skopje.
- Ortakov, D. (1982). *Muzichkata umetnost vo Makedonija*. Skopje: Makedonska revija.
- Ortakov, D. i Muratovski, F. (2003). *Volshebniot Orfej – 55 godini Makedonska opera*. Skopje: Makedonski Naroden Teatar.
- Shoylevska, S. (1990). *Kompoziciono-tehnichki i stilski obelezhja na muzikata za pijano vo Makedonija*. Skopje: Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij”, Fakultet za muzichka umetnost – Skopje. Magisterski trud.
- Shperovikj-Ribarski, M. (1994). *Ladislav Palfi, pijano*. Skopje: Makedonska Radio Televizija, Muzichka i kasetna produkcija; Zdruzhenie na muzichkite umetnici na Makedonija; SOKOJ. Gramofonska ploča, MP 13022.
- Stardelov, G., Ortakov, D. i Buzarovski, D. (2004). *Istorija na kulturata na Makedonija, Muzikata na počvata na Makedonija od Atanas Badev do denes*, Knjiga 12. Skopje: MANU.
- Pavlovska-Shulajkovska, M. (2006). *Metodologija za rekonstrukcija na umetnickiот pat na makedonskите muzichki umetnici, Danka Firfova - prvata makedonska operska pevica*. Skopje: Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij”, Fakultet za muzichka umetnost – Skopje. Magisterski trud.
- Pavlovska-Shulajkovska, M. (2009). *Danka Firfova, zhivot posveten na muzikata*. Skopje: Direkcija za kultura i umetnost.
- Velkov, V. (2008). *Evgenij Ladislav Palfi ne(zaboraveniot) genij*. IRAM/BuzAr. Preuzeto sa <http://mmc.edu.mk/tezi/Velkov/PalfiBook.pdf> 2008 Feb 18.
- Velkov, V. (2009). *Evgenij Ladislav Palfi ne(zaboraveniot) genij*. Skopje: Makedonska iskra.
- Wigmore, R. & Bužarovski, D. (2014). Trpčeski, Simon. *Oxford Music Online, Grove Music Online*, (2006, April 27; 2014, September 3). Preuzeto sa <http://www.oxfordmusiconline.com:80/Subscriber/article/grove/music/2021109> 2015 Sep 16.

Original Scientific Paper
Article language: Serbian

RECONSTRUCTION OF LADISLAV PALFI'S PIONEERING WORK IN THE DEVELOPMENT OF PIANISM IN MACEDONIA

Trena Jordanoska

Ss. Cyril and Methodius University, Faculty of Music, Skopje, Republic of Macedonia

Summary

Ladislav Palfi (*b* Subotica, 1924 – *d* Skopje, 2008) is considered as one of the most distinguished figures in the development of art of piano playing and piano pedagogy in Macedonia, particularly in the period after WWII. The reconstruction of Palfi's activities has been done through analysis of artifact databases, with a special emphasis on Palfi's audio recordings and concert repertory. The paper examines the structure of the main artifact catalogue, as well as the two extracted sub-catalogues; and reports the results of the statistical analysis of the data, which are at the end synthesized in four main points of Palfi's activity significant for the postwar development of Macedonian music culture.

Macedonian music artists, until recently, were not the central topic of Macedonian musicological papers. Macedonian composers were the ones that were mainly analyzed, and for obvious reasons: it was considered that the compositional creativity has been the main identifier of the Macedonian music culture. On the other hand, the analysis of compositional work has more available physical artifacts, scores, audio and video recordings. The interest for the Macedonian pianism in the recent years, corresponds to the new climate in Macedonian musicology where, given the sufficient temporal distance, Macedonian musicology can objectively assess the music culture and history, and its protagonists.

First Macedonian pianist and piano pedagogues can be located in the first music schools, the Macedonian Opera and the ensembles of the Macedonian Radio. Most of the piano teachers in this initial period of professional art of piano playing in Macedonia were performing as accompanists both on the concert stages and the Macedonian Opera, and were performing regularly on the live programs on Radio Skopje. Among them stands out the name of Ladislav Palfi, which up to this day has been synonymous with the first steps of Macedonian pianism. In the memory of the wider Macedonian public Ladislav Palfi still lives as greatness and undisputed peak in the Macedonian pianism. In addition to this, Palfi is remembered for his unusual, unconventional lifestyle, creating an aura which turned him into a legend.

Despite these findings, he is not adequately presented in the Macedonian musicological literature, i.e., Palfi has rarely been studied until now. There is a literary work (novel), *Evgenij Ladislav Palfi (not) forgotten genius*, dedicated to his life and work, which was written by Dr Vladan Velkov (electronic edition, 2008; and the book, 2009), a neuropsychiatrist who was taking care of Palfi for five years. The book sheds light on the personality and reconstruction of (part) the biographical data, but excludes the musicological and artistic analysis and evaluation. The lack of work on Palfi as a pianist has been the main reason to start this research.

362 collected items on Palfi and by Palfi, were annotated and entered in the main artifact catalogue. In order to avoid an overload of the main catalog with a large number of columns, we have created additional four sub-catalogues of audio recordings, photographs, concerts and TV music programs (the second and the fourth have been omitted in the paper, due to the specific nature and the number of available artifacts). The audio recordings catalogue consists of 200 performances for the Macedonian Radio and the Music Production of the National Broadcast Service. The concerts catalogue analyses 63 program notes on Palfi's concerts. Ladislav Palfi's pioneering role for the pianism in Macedonia has been confirmed through a range of activities, with emphasis on Palfi as a concert pianist, Palfi as a recording artist, Palfi as a Opera and Ballet accompanist, and Palfi as a piano pedagogue, respectively.

Key words: Ladislav Palfi, database, artifacts, pianism, Macedonian music culture

Datum prijema članka / Paper received on: 14.10.2016.

Datum dostavljanja ispravki rukopisa / Manuscript corrections submitted on: 10. 11. 2016.

Datum konačnog prihvatanja članka za objavlјivanje / Paper accepted for publishing on: 17. 11. 2016.

© 2017 Autor. Objavio Artefact (<http://www.artf.ni.ac.rs/index.php/casopis-artefact/>).

Ovo je članak otvorenog pristupa i distribuira se u skladu sa Creative Commons licencom (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

© 2017 The Author. Published by Artefact (<http://www.artf.ni.ac.rs/index.php/casopis-artefact/>). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

